

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kırsaldan Kente "Semah"*

Şevin ARSLAN*

Öz

Mekân olgusu müzik türlerinde belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumlar yaşayış biçimlerini ve doğrudan ilişkili oldukları kültürlerini, mekân içerisinde var edip sürdürürler. Toplumun kültürel yaratmalarından biri olan müzik hem mekânsal özelliklere bağlı olarak şekillenir hem de mekânın şekillenmesine neden olur. Yani mekân ve müziğin, başta da belirttiğimiz üzere, karşılıklı olarak etkileşim haline girmesi türün belirlenmesinde önemli bir unsur haline gelmektedir. Bu makale Alevî toplumu ile kimlik kazanmış ve Cem ritüeli içerisine gömülü olan "semah" türünün, mekân değişimine bağlı olarak icra pratiklerinde görülen değişime dair tespitleri içermektedir. İlk olarak Alevîliğin kimlik meselesi ve başat ögesi olan Cem ritüeli üzerine yapılan çalışmalar incelenmiş ve çıkarımlar yapılmıştır. Sonrasında ise semah türünün mekân içerisindeki işlevselliği, izler kitle ve Alevî toplumu için yapılan tanımlamaları ele alınıp dans/ritüel ikilemi üzerine tartışma ortamı yaratılmıştır. Semahın, ele aldığımız "kırsal" ve "kent" alanındaki pratiklerine dair değişimler, tarihsel bağlamda incelenmiştir. Değişimlere neden olan göç, devlet politikası, ekonomi gibi unsurlar ve bunlara bağlı olarak semahın Cem ritüeli dışına çıkması, performans haline gelmesi makalenin sınırlılığı göz önünde bulundurularak aktarılmaya çalışılmıştır. Bu makalede tarihsel ve karşılaştırmalı yöntemler dışında görüşmelerden de yararlanılmıştır. Bu görüşmeler ve gözlemler; İzmir (Yamanlar Mahallesi ve Kemalpaşa İlçesi) ve İstanbul (Gazi Mahallesi) üzerinden sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Semah, Alevîlik, Cem Ritüeli, Kırsal, Kent, Mekân

"Semah" from Rural to Urban

Abstract

The concept of space emerges as a determining factor in music genres. Societies create and maintain their lifestyles and cultures with which they are directly related, within the space. Music, which is one of the cultural creations of the society, is both shaped by spatial characteristics and causes the space to be shaped. In other words, the interaction of space and music, as I mentioned at the beginning, becomes an important element in determining the genre.

* Makale Geliş Tarihi: 20 Kasım 2023 Makale Kabul Tarihi: 30 Aralık 2023

** sevin.tepe@hotmail.com ORCID: <http://0000-0002-3592-5009>

Kırsaldan Kente "Semah"

This article includes the determinations about the change seen in the performance practices of the "Semah" type, which has gained identity with the Alevi society and is embedded in the Cem ritual, depending on the change in venue. First, the studies on the identity issue and the dominant element of Alevism, the Cem ritual, were examined and inferences were made. Afterwards, the functionality of the semah genre in the space, the definitions made for the audience and the Alevi society were discussed and a discussion environment was created on the dance/ritual dilemma. The changes in the practices of semah in the "rural" and "urban" area have been examined in a historical context. Factors such as immigration, state policy, and economy that cause changes, and depending on these, the fact that semah goes out of the Cem ritual and becomes a performance has been tried to be conveyed by considering the limitations of the article. Apart from historical and comparative methods, interviews were also used in this article. These interviews and observations were made İzmir (Yamanlar Quarter ve Kemalpaşa District) and İstanbul (Gazi Quarter).

Keywords: Semah, Alevism, Cem Rituals, Rural, Urban, Space

Giriş

İnsanın varoluşu ve onu takiben ihtiyaç ya da yaşam mücadelesi içerisinde kendini var eden toplumlar, yaşama biçimlerini, kültürü ve yine kültürün yaratmaları olan müziği de etkilemiştir. Müzik, içerisinde var olduğu toplumlarla ilişkisini devam ettirmiş ve toplumu yansıtan, toplumun kimlik kazandırdığı bir hal almıştır. Kültürleri yansıtması açısından müzik, kendi içerisinde türlere ayrılmış, belirgin hatlarıyla ayırt edilebilir hale gelmiştir. Bu türler kimi zaman makro kimi zaman da mikro düzeyde kendini var edecek ve sürdürebilecek bir yer bulabilmiştir. Bu bağlamda baktığımızda Anadolu coğrafyasındaki geleneksel müzikler, konumladığı alanlardaki toplumun kültürel özelliklerini yansıtmış ve türün incelenmesine dair açık kapı bırakmıştır. Yaşam koşullarına bağlı olarak gerçekleşen mekân değişikliği, bu değişikliğin öznesi olan toplumu ve topluma ait kültürel icra pratiklerini, zaman içerisinde ister istemez olumlu ya da olumsuz yönde değişime uğratabilir.

Günümüz koşulları gereği geleneksel müzik türleri incelenirken, tarihsel süreç içerisinde evrildiği durumlar da göz önüne alınarak bakıldığında anlam kazanabilir. Buna örnek olarak makalenin inceleme alanına giren, Anadolu'da yaşayan Alevîler ve Alevî kültüründe önemli bir yere sahip olan semah verilebilir. Semah, Alevî sözlü kültürünün aktarım araçlarından biri olan ve ortak aidiyet duygusunun inşasında bir belirleyen olarak karşımıza çıkan Cem ritüelinin başat öğelerindedir. Alevîler bu ritüeli kırsal kesimde geniş evlerde toplanıp yaparken, göç ile buldukları alandan daha geniş bir zemine taşımaktadır.

Kente göç, farklı kültürdeki toplumların birbirleriyle olan etkileşimine ve kültür alışverişine olanak sağlayabilir. Bu farklı kültürdeki toplumlar yeni duruma adapte olabilirler. Zamanla bu durum, kültürlerinin özünden uzaklaşma kaygısı yaşayan toplulukları, kendi kültürlerini

Kırsaldan Kente "Semah"

koruma mücadelesi içerisine sokabilir. Semah da bu koşullar çerçevesinde değerlendirildiğinde kent kültürü ile şekillenmiş, başta cem evi olmak üzere birçok kuruluş, dernek ve vakıf bünyesinde kendine faaliyet alanı bulmuştur. Semah, kırsaldaki işlevini kısmen kaybetmese de kentlerdeki icra pratiklerinde değişim göstermiş, kırsaldaki konumundan farklı bir boyut almıştır.

Alevîlik Kimliği Üzerine Yapılan İdeolojik, Dini, Felsefi Yaklaşımlar

Alevîlik ve kimliği üzerine yapılan tartışmalar, tanımlamalar oldukça fazladır. Köklü bir geçmişe sahip olan Alevîlik, içerisinde çeşitlilikleri gösteren heterodoks¹ bir yapıya sahiptir. Alevîlik kavramı üzerine yapılan tanımlamalara göz atacak olursak; Ecevitoglu:

Türkiye’de devlet-din ilişkisinin verili koşullarında doğrudan Alevî kimliği üzerinden örgütlenmenin getirdiği en önemli sorun, Alevîliğe, taleplerin meşruiyet temelini oluşturacak bir anlam verme zorunluluğudur. Böylece gerçek bağlamı teolojik olan “Alevîlik nedir?” sorusu, siyasal bir soruya dönüşmüştür. Bu soruyu yanıtlamaya girişenler, Alevîlerin taleplerini siyasal talepler olarak formüle etmeye ve tanıtmaya çalışan Alevî örgütleriyle sınırlı değildir. Alevî örgütleri dışında da pek çok siyasal aktör, akademisyenler, yazarlar ve en başta da ileri sürülen taleplerin muhatabı olan devlet, “Alevîlik nedir?” sorusunu yanıtlama ve bu çerçevede Alevîlerin taleplerinin meşruiyeti hakkında söz söyleme konusunda adeta birbirleriyle yarışmaktadır (Ecevitoglu, 2011:2).

Hilmi Ziya Ülken’ in Alevîlik üzerine yapmış olduğu araştırmalarda:

Anarşik Tasavufi hareketi olarak Ortodoks olan devletin dini ve iktisadi kontrolüne giremeyen yani medrese ve İslami hukuk şekilleriyle tamamen uzlaşmayan göçebeler, homojen olmayan sosyal gruplar arasında tasavvuf, bir nevi anarşik hareketin düşünsel alt yapısını oluşturmuştur. Böylece devletin kuvvetlendiği yerlerde kaybolan bazı heterodoks tasavvuf hareketleri meydana gelmiştir. Bunlar Babailer², Hurufiler³ ve Şeyh Bedreddin hareketleridir. Mesela Babai hareketi, Batini⁴ boyutu yanında bizzat halkın yerel eğilimlerinin etkili olduğu, bunda da eski şamanlık kalıntılarının daha da belirleyici olduğu üzerinde durmaktadır. Hatta bugün bile Anadolu Kızılbaş⁵ ve Tahtacılarında⁶ bu izlerin bulunabileceğini eklemektedir, bulgularına rastlamıştır (Taşgın 2004:5).

Pekşen (2013), Alevîliğin bir yaşama biçimi olduğunu, bu yaşama biçimini oluşturan etkenlerin ise kültürel değerlerin ve birikimlerin olmasını belirtmiştir. Bu kültürel değerleri oluşturan en önemli unsurların da edebiyat ve müzik olduğunu dile getirmiştir.

Erol (2018) ise Alevîliği tarihsel perspektif içinde yaygın kabul görececek bir biçimde tanımlamanın kuramsal olarak işe yaramaz bir genellemeye yol açacağını ve bunun tehlike yaratacağını düşünmektedir. “Tanım, tanımlanan şeyi tanımlandığı çerçevede hareket ettirir. Dolayısıyla bu tanım Alevîlik hakkında dile getirilebilecek söylem çeşitliliği içinde onu kısa ve

Kırsaldan Kente "Semah"

yoğun bir şekilde ifade etmek için kullanılmış olan bir araçtır " (Erol, 2018:99) şeklinde değerlendirmiştir.

Hz. Ali'nin tarihsel ve söylencesel şahsiyetinin "simgesel" karakteri ve Alevîliğin bu simgesel anlamlandırma sürecinde inşa edilen "irfani" bir yol olması üzerine eğilmek gerekiyor. Simge, bir şeyin yerini alan başka bir şeydir. Dolayısıyla başka şeylerin yerine geçen ya da onu temsil eden şeyler olarak simge, bize ne anlatmamız gerektiğini değil yalnızca anlam yaratma kapasitesi kazandırır (akt. Erol, 2018:99; Cohen, 1999:14).

Erol'un (2018) bu açıklaması; Hz. Ali'nin simge haline gelmesi Alevî olmanın soydan gelen kan bağıyla oluştuğuna inanlara; gönüllü katılma yoluyla olabileceğine inananlara ya da kendilerini atalarının üretim etkinlikleri üzerinden tanımlayan Tahtacı ya da Nalcılara⁷ kadar, hem geniş ölçekli bir kesimde "birlik" olmalarına, hem de bu birlik içinde daha güvenli bir aidiyet hissetme ihtiyacından kendilerini farklı (Nalcı) olarak görenlere bir yanıt verdiği yönündedir. Geniş ölçekle birlik kavramı, birliğin içerisinde de aidiyet duygusunun gelişmesiyle tekillik kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu da topluluğun kendisini tanımlarken başvurduğu referans noktasından kaynaklanmaktadır. "Alevîlik kültürel farklılıklar temelinde bir araya gelen, ayırt edilme, karşı olma ve kendileri olma istemiyle diğer topluluklardan kendilerini farklılaştırarak bir aidiyet duygusu geliştiren; yani ölçeği ve niteliği değişebilen toplulukların geliştirdiği aidiyet bilincidir" (İyit & Ergun, 2007:5). Yine bu düşünceden yola çıkarak ve özetle Ersoy'un (2013:37):

Alevîlik tanımının durağan ve tek olduğu gibi bir yaklaşım oldukça sakıncalıdır. Zaten kimliğin ontolojisi "özcü" ve "statik" bir tanımı kabul etmez. Kimlik, bağlamsal ve süreçsel bir etikettir. Ancak her ne kadar heterojen bir görünüm sunsalar da özellikle Anadolu'da Alevîler kendilerini geniş ölçekli bir Alevî kolektivitesi altında tahayyül ederler. Alevîlerin bu minvalde bir bütünselliğe referans veren mottoları oldukça yaygın bir bilinirlik kazanmıştır: "Yol bir süre bin bir" cümlesiyle daha anlaşılır hale gelmektedir.

Alevîlik mevzusuna dini, ideolojik/politik ve felsefi yaklaşımların fazlasıyla mevcut olduğunu görüyoruz. Bu mevcudiyetin haklılık payı, Alevîliğin tarihsel süreci içerisinde almış olduğu form ve kimlik üzerine değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Tüm bu tartışmalar ya da bakış açıları, Alevî toplumu pratiklerinin zaman içerisinde aldığı boyuta dair tespitler yaptığımızda işe yarayacaklardır. Konunun kapsamında yer alan, Alevîlikte kimlik kazanmış ve başat bir öge olan semahın, Alevî toplumundaki yerine değinmek ve tarihsel süreç içerisinde "Uyanış" olarak adlandırılan dönemlerinden bahsetmek, o toplumu inanç, felsefe ve kültürel ekseninde daha anlaşılır hale getirecektir.

Cem Ritüeli, Dedelik ve Ocak ilişkisi

Kırsaldan Kente "Semah"

Cem kelimesini Özbek (2021:37) "Toplama, topluluk, toplanma, birleşme" şeklinde sözlük anlamı bilgisine yer vermiştir. Cem'in, semahın daha anlaşılabilir olabilmesi açısından, Alevî kimliği ile özdeşleşmiş olan tanımlarına bakacak olursak; "Cem, Alevî dini hayatının merkezinde yer alan bir ibadettir"(Üçer, 2005:166). "Cem Kırklar Meclisi'nden bugüne kadar gelen ibadetin adıdır (Aktaş, 2010:55). Mellikof (2017:17) Kırklar'ın Cemi'nde adlı araştırmasında "Birazdan *Ayin-î Cem*, "Birlik Ayini", aynı zamanda *Kırklar Meclisi* de denen bir Alevî töreniyle karşılaşacaksınız" cümlesiyle Cem törenini, bir sonraki başlıkta da değineceğimiz, Kırklar Mitine dayandırmaktadır. "Alevîlere göre Cem törenleri Hz. Muhammed'in Miraçtan döndükten sonra kırklar adı verilen ruhani bir meclise uğraması ve orada bulunan kişilerle olan ilişki ve konuşmalarına dayanır ve her Cem töreni bu olayın bir çeşit anılması, canlandırılması ve nüfus olarak yeniden yaşanmasıdır" Arslanoğlu (2013:2-3).

Cem'in İslamiyet öncesine dayanması yönündeki bazı görüşler ise; "Alevîlik Bektaşilikteki Cem ayini, Antik Anadolu kült ve kültürlerinden etkilenerek günümüze kadar devam etmiş olan bir erkândır" (Rençber, 2012:77). Ocak (2022), yapmış olduğu çalışmasında Cem Ritüelinin, Türklerin İslamiyet'ten önceki Şamanist devirde uyguladığı kadınlı erkekli dini toplantılara benzediğini belirtmiştir.

Alevîliğin kökenlerine dair yapılan tanımlamalarda farklılıklar olabileceği gibi Cem ritüelinde de kendi içerisinde bu farklılıkları barındırdığını görebiliriz. Amacımız bu tartışmayı derinlemesine işlemek değil, Cem içerisindeki önemli bir unsur olan semahın daha anlaşılabilir olmasını sağlayabilmektir.

Diğer önemli bir unsur ise Cem törenini yürütecek olan dedeler ve ocak ilişkisidir. Dedeler, Alevî toplumu içerisinde, Cem'i yürüten kişi olma özelliği açısından, önemli bir konumdur. Bu önemlilik ocak ilişkisi ile ilişkilendirilebilir.

Her ocak, çoğunlukla dini-mistik ve karizmatik inanç önderlerinin adını taşımaktadır. Ocak adını taşıyan şahsiyetin Ehl-i Beyt⁸ ve oradan da Muhammed peygambere uzanan bir soy silsilesi bulunmaktadır. Dede ise bir ocağa bağlı olarak bir yandan soyunu Muhammed peygambere dayandırır, dolayısıyla meşruiyetini bu şekilde ortaya koyar. Dedelik kalımsal olarak aynı soya mensup yani kan bağına bağlı olarak geleceğe aktarılır" (Çeribaş&Köse, 2018:15).

Dedekargınoğlu (2010), dede ocaklarının çıkış noktalarına dair farklı görüşlerin mevcut olduğunu, ilk çıkış noktasının Hacı Bektaş döneminde geliştiği yönündeki fikirler dışında Hacı Bektaş'tan daha öncesinde de yer aldığını belirtmiştir.

Kırsaldan Kente "Semah"

"Dede ocakları, mürşit⁹ ve pir ocakları olmak üzere iki gruba ayrılırlar: Bir dede ocağı, ya pir ocağı ya da mürşit ocağıdır. Mürşit, irşat eden, kılavuz, uyarıcı, müritlerine kurtuluş yolunu gösterici, dervişleri yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan kimsedir" (Dedekargınoğlu, 2010:333-334). Buradan dedenin ocağa bağlılığı ve almış olduğu eğitim, tarikatı yönlendirmesi açısından önemli sayılabilir. "Kendi sorumluluğunda olan piri, rehberi ve talipleri dinsel eğitim ve öğretim, yargılama ve karar verme yönünden denetler. Bu nedenle mürşidin dinsel, toplumsal ve ahlaksal yönden geniş bir bilgiye sahip olması gerekir" (Dedekargınoğlu, 2010:334). Dedenin almış olduğu eğitime ve bağlı olduğu ocağa dair, Cem'i uygulayan kişi olması açısından önemli olduğunu görmekteyiz.

Alevîlerin ibadet biçimi olan Cem ritüeli, içerisinde barındırdığı öğeler ile anlamlı olabilmektedir. Bu öğeler Cem töreninde gerçekleşen, bilindiği üzere on iki hizmet dedikleri Hz. Ali soyundan gelen on iki imamı temsil eden öğelerdir. "Geçmişte tekke, zaviye, dergâh, meydan odası vb. mekânlarda; günümüzde ise dernek vakıf ve cemevlerinde bir araya gelen Alevî ve Bektaşî talipler, bekçinin önceden haber vermesiyle birlikte Cem erkânı yapılacak yerde kadınlı-erkekli yüz yüze bakacak biçimde otururlar" (Rençber, 2012:75).

Aktaş (2010: 563-565), Cem Ayini'ndeki hizmetliler ve görev alanları başlığı altında toparlamıştır. Makalenin sınırlılığı gereği Aktaş'ın Cem ritüeli içerisindeki on iki hizmet görevlilerin görevlerine dair kısaca bilgilendirme yapacak olursak;

Erkâncı Dede/Mürşid: Sercem de denir. Cem'i yönetir. Cem'in hâkimidir

Pir: Mürşidden sonra gelen Cem'in ikinci yetkilisidir. Duaları okur.

Rehber: Cem'e katılanlara yardımcı olur. 12 Hizmet sahiplerine önderlik eden, genel organizasyonları yapan, hizmet sahiplerine talimat veren bir görev sahibidir.

Gözcü: Cem'de düzeni ve sükûneti sağlar. Taliplere bilmedikleri usul ve kaideleri tarif eder ve Cem asayişini Gözcü sağlar. Bu hizmetin piri, İmam-ı Musa Kazım'dır.

Çerağcı/Delilci: Çerağ'ın uyandırılması (yakılması), meydanın aydınlatılmasıyla görevlidir. Elektriğin bulunmadığı dönemlerde bu görevliye daha çok ihtiyaç vardı, bugün yapacağı bir iş yoktur ve onun için görevi semboliktir. Bu hizmetin piri İmam-ı Zeynel Abidin'dir.

Zâkir/Sazandar: Zâkir'e, Sazandar da denir. Pir'den ve Rehber'den sonra gelen bir hizmet sahibi olarak sazını çalar. Deyiş ve Duaz İmamı zâkir okur. Semahı idare eder. Bu görevin piri İmam-ı Hasan'dır.

Ferraş (Faraşçı)/Süpürgeci: Aynı zamanda Carcı veya Süpürgeci adıyla da anılır. Selman hizmeti denir. Her hizmetin arkasından kırklar meydanını sembolik olarak süpüren kişidir. Bu hizmet Hz. Seyyidil Faraş'tan kalmıştır.

Sakkacı: İbrikdâr da denir. Suyu dağıtır. Dolucu da denir. Hz. Hüseyin'den kalmıştır.

Kırsaldan Kente "Semah"

Sofracı/Lokmacı: Lokmaları eşit olarak dağıtmaya özen gösterir. Bu hizmetin piri, İmam-ı Naki'dir.

Peyik/Pazvant: Cem'i komşulara haber verir. Bu hizmetin piri, İmam-ı Muhammed Bakır'dır.

Pervâne: Semahçı da denir. Semah yapanlardır. Yani üç bacı diye adlandırılan semahçılar bulunmaktadır. Bu hizmetin piri Hz. Kamber'dir.

Bekçi/Kapıcı: Kapıcı da denir. Cemevinin kapısında bekler, gireni çıkanı kontrol eder. Dışarıdan gelen olur ya da bir müşkülü olan olur ise Kapıcılar Gözcü'ye, Gözcü de Mürşide kavuşturur.

İbadet biçimi olan Cem, içerisindeki öğelerle birlikte, Alevî toplumunun kendi içerisindeki toplumsal düzene ve yaşayış biçimlerine dair ipuçları verebilir. Dönmez&Çelik (2018), Cem'in toplumsal ve bireysel boyutları ile var olduğunu, toplumun belirlediği ahlaki değerler içerisinde yüzyıllardır devam ettiğini, kimseden rızalık alınmadan Pir'in Cem'i başlatamayacağını, o meydan da yer alanların artık kadın erkek ayrımı yapılmadan hakkın huzurunda yalnızca "can" olarak bulduklarını belirtmişlerdir. Özellikle de Alevîliğin kimliğine dair tartışmalar da yer verdiğimiz birlik kavramına yapılan vurguyu Cem içerisinde görebilmekteyiz.

Cem'in yürütülmesi ve içerisindeki pratikleri anlayabilmek açısından, içerisinde makalenin konusunu da temel alan semahın da bulunduğu, on iki hizmet görevlerinin kısaca tanımlamalarına yer verdik.

Semahın Mekân ve İşlev Bağlamında Tanımlanması

"Samah insanın maneviyatıyla yüzleşmesi ve maddi dünyadan uzaklaşarak Tanrı'ya yakınlaşmasıdır"(Özbek, 2021:161). "Semah kelimesi, Arapça bir kökten gelmekle birlikte aynı zamanda Cem ayinlerinde saz eşliğinde söylenen Alevî-Bektaşî nefeslerine eşlik eden dansında da adıdır" (Uğurlu, 2017:1073).

Semahın etimolojik ya da terim tanımlamaları mevcut olduğu halde Alevî toplumunda ortaya çıkması ve kimlik kazanması, onu bulunduğu toplum ile özdeşleşen bir tanım içerisine sokmuştur. Genel itibariyle Alevîlerin Cem içerisinde gerçekleştirdikleri semah, mistik bir yapıya sahip olup müzik eşliğinde yapmış oldukları figürlerle Tanrıya yakınlaşma yolu olarak tanımlanabilir. Hakikati kendinde bütünleştirmiş ve hak yolunda yolculuğa çıkmıştır.

Semahın Alevî toplumu ile özdeşleşen bir tanım içerisine var olmasını daha iyi anlayabilmek için genel olarak dile getirilen Kırklar Miti'ne de değinmek gerekmektedir.

Mi'râc sırasında Peygamber, Kırklar Bezmi'ne varır ve nerede olduğunu sorar. Bir ses "Biz Kırklar'ız ve Kırk'ımız Bir'iz." Yanıtını alır. Peygamber kanıt ister. O zaman Hz. Ali, ki Peygamber ezeli ruh varlığı içinde onu tanıyamamıştır-, parmağını keser ve Kırklar'ın hep birden elleri kanamağa başlar. Ancak Peygamber, bakar ve " Siz otuz dokuz kişisiniz

Kırsaldan Kente "Semah"

!" der. Bunun üzerine "Birimiz yardım toplamaya gitti." Yanıtını alır. Tam o anda, kanayan bir el kendisine uzanır. Bu, parsa toplamaya giden Selmân-ı Farsi'nin elidir; ancak bir üzüm tanesi bulup getirebilmiştir. Bu bir tek üzüm tanesinden, Peygamber, kırk kişiye pay edilecek kadar şerbet çıkarır. Bu şerbet'ten içen Kırklar, kendilerinden geçer ve dönmeye başlarlar. Peygamber de katılmak üzere kalktığına ridâsı çözümler, düşer, kırk parçaya bölünür. Kırkların her biri bir parçayı beline dolar ve tekrar dönmeye başlarlar." (Melikoff, 2007:108).

Kırklar Miti üzerinden semahı açıklayacak olursak; semah, inançsal değerler üzerinden simgesel bir boyut kazanmış ve içerisinde "birlik" kavramı vurgulanmıştır. Bir kültürün yaşayış şeklinin ifade biçimi de denilebilir. Semahı gerçekleştiren kişilerin "Can"lar diye adlandırılması da o toplumda sen ben kavramı yerine "Biz" kavramını güçlendirmiş ve bu türe felsefi bir boyut katmıştır. Semah içerisinde yapılan figürlerin manası yine bu tür için varoluş-evren-döngü kavramlarına vurgu yaparak Alevî toplumun iç dinamiğine dair ipuçları verebilir.

Cem töreninde 12 hizmetten birisi olan semahın en temel ögesi ise müziksel formudur. Semah türü, çalgı ve vokal bir bütün olarak icra edilir. Turhan&Ayışıt (2019:76) "Semahların gerek figür gerekse ezgi yapısı olarak en önemli özelliği, birkaç bölümden oluşmasıdır. Bir ya da iki bölümlü semahlar olmakla birlikte daha çok karşılaşılan, üç bölümlü semahlardır". Üç bölümlü semahlar "ağırlama", "yürütme" ve "yeldirme/pervaz" şeklinde tempolarına göre ayrılmaktadır. Bu bölümlerin çalgı eşliğinde icra edilmektedir (Ersoy 2019:43). "Oturumu vokal-çalısal olan semahlarda vokale eşlik eden başat çalgı "bağlama"dır. Semahlar yapısal farklılıklar içerse de çoğunlukla "kısa sap" bağlama olarak da bilinen *Çöğür* ile seslendirilir. Kimi yörelerde bu "dede sazı" (balta sazı, âşık sazı) olarak karışımıza çıkar". "Mistik bir ezgi yapısına sahip olan semahlar, genellikle bağlama, bağlama ailesi ve bunun yanı sıra keman ve kabak kemane eşliğinde çalınır söylenmektedir" (Turhan&Ayışıt, 2019:76). Çoğunlukla bağlama ailesinin kullanıldığını, çok az bir oran da olsa bu sazların dışında keman, kemane çalgıları da kullanıldığını görmekteyiz. Her ne kadar günümüzde yaygın olarak bağlama ile bütünleşse de burada önemli olan Cem'in yürütülmesidir. Semah ile bütünleşmiş ve bağlama ailesinden olan kısa sap bağlamanın tekniğinin gelişmesi, Alevî müziğinin uyanışına büyük katkı sağlamıştır. Akdeniz (2013), Arif Sağ'ın bağlama çalım tekniklerinin kurs yerlerinde yaygınlaştırılmasından ve daha sonrasında Erdal Erzincan'ın kısa sap ile beraber şelpe tekniğini de gündem yapmasından bahsetmektedir. Semahlar, bu açıdan bakıldığında, zaman içerisinde teknolojinin de gelişmesiyle, işitsel olarak dijital platformlarda yer almış bunun dışında da konserlerde performans içerisinde figürler olmaksızın dinlenen bir hal almıştır diyebiliriz.

Semah yapı gereği içerisinde barındığı müzik ve figürler nedeni ile dans/ritüel ikilemelerine yol açmaktadır. Müzik eşliğinde yapılan bu türe dans denilemiyor mu? İnsanlık tarihine

Kırsaldan Kente "Semah"

baktığımızda dans/müzik birlikte tanrılarla iletişime geçme, kötü ruhları kovma, büyü, hastalıkları iyileştirme gibi görevlerden günümüze kadar geldiği bilinmektedir. Bunların dışında dansı yalnızca eğlence merkezli gören bakış açısı da mevcuttur. Bu tutumlar üzerine ritüel/dans kavramlarını, semah tanımında kullanmak kafa karışıklığına neden olmaktadır. Bu karışıklık, bir yandan inanca hizmet ettiği düşüncesi, bir yandan da içerisinde müziğin ritmine uygun figürlerin sergilenmesine bağlı, estetik kavramını da beraberinde getirerek dans olma özelliğiyle oluşmaktadır.

Müzik-ses-oyun bütünleşmesinde yapıt, güçlü bir üstünlük sergiler. Oyun, ortak mekânı paylaşmayı sağlar. Ortak mekânı paylaşan insan, müzik dinlerken, uyum ve ahenk bütünlüğü davranış olarak dışa vurmaktadır. Bu dışa vurum, toplumun-topluluğun coşku, bilişim ve davranış açısından bütünlük içinde duyurma eylemidir. Alevî topluluğunda da bu eylemi görebiliyoruz (Kaplan 2019:140).

Kaplan açıklamasıyla semahı, mekân içerisinde yer alan topluluğun dinamiğine bağlı, işlevsel yönüyle tanımlamaya çalışmıştır. Kaplanın bu çıkarımı üzerinden dans/ritüel mevzusuna mekân-üretici-izler kitle üzerinden başka bir tartışma da yaratılabilir. Cem ritüeli içerisinde kutsal bir öge sayılan semahın, kimileri için "oyun/dans" olarak görülmesi Alevî toplumunda hassasiyetini korurken; diğer yandan gösteri merkezli mekânlarda işlevini sürdürmesi bu tür üzerine yapılan tartışmalara örnek bir neden olabilir. Tıpkı içerisinde bulunduğu Alevî kimliğini tanımlamaya çalışmak gibi. Daha da açık olmak gerekirse bu duruma belirleyici olarak işlev ve izler kitleyi alabiliriz. Kırsal kesimde yalnızca Alevî toplumu içerisinde belli bir mekânda yapılan semah, bugün kentlere taşınmış ve Alevî olmayan toplumlarca da izlenme olanağı bulmuştur. Semahın Alevî toplumuyla kimlik kazanmış olduğunu bilen izler kitlenin (buna Alevî olan/olmayan toplum da dahil edilebilir) televizyon ya da gösteri merkezlerinde semah ile karşılaştıklarında dans/ritüel ikilemine düşmeleri kaçınılmaz olabilir.

Bu sebeple toplumla içe içe ve en önemlisi toplum için kutsal olan bazı kavramları tanımlamak, tüm boyutlarıyla ele alındığında sancılı olabilmektedir. Yukarıdaki tartışmada vurgulanmak istenen şey kesin bir ifade yaratmaktan ziyade; semahın içerisinde barındırdığı inanç değerleri sebebiyle Alevî toplumu için hassasiyeti ve değişen koşullara bağlı, mekân-işlev-izler kitle de göz önüne alınarak semaha geniş bir perspektifte bakabilmektir.

Kırsalda Semah

Türk Dil Kurumuna göre kırsal alan ya da taşra; şehir merkezleri dışında, nüfus yoğunluğunun düşük olduğu yerleşim birimleri olup şehirden uzak, ekonomik faaliyetleri tarım ve hayvancılığa dayanan yerler olarak tanımlanmaktadır. Aslında kırsal tanımını ortaya çıkartan büyük etken

Kırsaldan Kente "Semah"

"kent" yaşamıdır. Kentsel mekânların kırsal mekânlar ile karşılaştırılması, doğal haliyle mekânlar arasında ayrıştırıcı unsurları ortaya koymaktadır.

Kentsel nüfus oranı, her zaman Türkiye'nin kentleşme tarihinin kritik bir göstergesi olmuştur. İster doğal artış biçiminde olsun, ister sınır değişikliklerine veya idari düzenlemelere bağlı olsun, özellikle çok partili sisteme geçildikten sonra, kentsel nüfus oranı her zaman yüksek gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun temel nedeni, kentleşme oranının Türkiye'nin gelişme düzeyini gösteren bir kriter olarak algılanmasıdır. Başka bir deyişle, kırsal nüfus veya köylü nüfusu her zaman az gelişmişliğin bir işareti olarak görülmüştür (Yoloğlu & Zorlu, 2020:1).

Her ne şekilde olursa olsun bireyler ya da toplumlar kendini var ettikleri ya da var etmeye çalıştıkları alanlarda, toplumsal düzenlerini şekillendirir ve bir şekilde yaşamlarını sürdürürler. Mikro bir alan olarak ele alacağımız kırsal kesimdeki toplumun, doğum-düğün-ölüm evrelerindeki kültürel dinamikleri ve bu dinamiklerin geleneksel özü, daha belirgin hatlara sahiptir. Makro bir alan olan kentte ise bu durum heterojen bir yapıya sahiptir. Burada bizi ilgilendiren durum kırsaldan kente yapılan göç ve bu göçe bağlı değişkenlik gösteren etkenlerdir. Hangi koşullara bağlı olunursa olunsun yapılan göçler yalnızca toplumu değil onların kültürlerini ve inançsal pratiklerini de taşımıştır. Bu taşıma işlemi sonucunda bahsettiğimiz olgular, kısmen de olsa farklı bir hal alabilirler. En başta da dediğim gibi özellikle kültüre ait unsurları incelerken onları geniş bir alandan ziyade, kopup geldiği ya da özdeşleştiği alanda incelemek, aradaki etkileşimi ve mekânlar arasındaki değişkenlikleri anlamaya olanak sağlayabilir.

Alevî toplumları geçmişten günümüze yaşadıkları olumsuz olaylar nedeniyle kapalı (içedönük) toplum olarak bilinmektedirler. Bu kapalılık onların kültürel ve inançsal öğelerini özellikle konunun temasını oluşturan Cem ritüeli içerisindeki semahı da etkilemiştir. Semahı etkileyen diğer bir unsur ise mekândır. Ersoy'a göre (2018, s.47), "Hemen her kültürel bileşende (sanat dalında) olduğu gibi müzikte de herhangi bir türün oluşabilmesi için fiziki bir yalıtım gereklidir". Yine bu düşünceden yola çıkarak "Alevilikte mekân, mekândaki Alevîliğin bir üretimi ve sonucu olarak ortaya çıkmıştır" (Yürekli, 2018, s.10).

Mekân ve müzik ilişkisi içerisinde bu kültürel bileşenleri ortaya çıkartan elbette ki toplumlardır. Toplumlar ortaya koydukları kültürel ürünlerini belli bir amaç doğrultusunda uygularlar. Bu amaçlar kültürün devamlılığını sağlamaya bağlı olarak; ortaklaşma, aidiyetlik, eğlence, inanç, öğreti gibi işlevlerle açıklanabilir. Alevî toplumu ibadetlerini kırsalda geniş evlerde toplanıp yalnızca kendilerinin bulunduğu bir alanda gerçekleştirmişlerdir.

Kırsaldan Kente "Semah"

Erol (2018, s.187-188) Cem töreni ve içerisindeki semah olgusunu Geleneksel/Kırsal/Yerel olarak 11 madde de ele almıştır. Bunlar:

1. Cem'in ne zaman ve ne için yapılacağı yerel algılayışlara, göreneklere ve gereksinime göre düzenlenir.
2. Cem'in yapılacağı yer ve zaman, gizlice ve sözlü olarak duyurulur.
3. Cem'in yapılacağı yer genellikle Dede'nin belirlediği genişçe bir evdir.
4. Cem'e yalnızca Aleviler alınır.
5. Cem'in müziksel akışı, yerel olarak tanınan Zâkir/Âşık tarafından yürütülür.
6. Zâkir/Âşık ortak ya da benzer söz mirasını, deneyimi dâhilindeki müziksel kalıplara "doğaçlama" olarak seslendirir.
7. Zâkir'in bağlama ve deyiş seslendirmedeki müziksel becerisi/ustalığı önemsizdir.
8. Semah sırasında isteyen herkes (genç, yaşlı, kadın, erkek vs.) semah dönebilir.
9. Semah dönenler, orada bulunduğu gündelik kıyafetleri ile semaha katılırlar.
10. Semah dönenlerin beceri eksikliği önemsizdir.
11. Semah yerel müziksel deneyimin biçimlendirdiği, bu yüzden de yerel olma niteliği öne çıkan "yapılandırılmış tınılar" eşliğinde "yapılandırılmış bedensel devinimler" olarak, ancak içten geldiği gibi dönülür.

Erol'un (2018) yukarıdaki maddeleri üzerinden ele alacak olursak kendisinin de başlıkta belirttiği gibi kırsallığı, yerellik ve bununla bağlantılı olan geleneksellik üzerinden bir bakış açısı yarattığını görebiliriz. Günümüzde kentte yapılan semah ve kırsalda yapılan semahın arasındaki farkları (az ya da çok olabilir) ayırt edebilmeye de olanak sağlamaktadır. Burada belirtilen maddeleri makalenin sınırlılığı gereği tek tek açmayacağım fakat belirgin olarak görülen, kente oranla ritüelin gizli yapılması, yalnızca Alevilerin Cem törenine katılması, semahların doğaçlamaya dayalı olması ve beceri eksikliğinin önemsiz olması, kıyafetler, semah içerisindeki müziksel ifadelerin geleneksel kalıplarla doğaçlamaya dayalı olması gibi ortaya çıkan durumlar, günümüz kentindeki yapılan semahlara dair görülen değişimlerdir.

Anadolu'da semah tek tip olmamakla birlikte bölgeler arasında da benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır. Bu benzerlikleri ve farklılıkları Erol (2018:192):

Yerelliklerin genel olarak, gerek ocak ve talip ilişkili coğrafyaların birbirine yakınlığı, gerekse aynı bölgedeki diğer yerel müziksel dinamiklerin kültürleşmesine bağlı olarak, belirli bir referans noktasından hareketle oluşan "bölgellikler" ya da "yöresellikler" halinde olgunlaştığı söylenebilir. Başka bir deyişle sözgelimi Amasya, Çorum, tokat Alevileri arasında gerek müziksel parametrelerdeki ortaklıkların gerekse semahın devinimsel kalıplarındaki benzerliklerin güçlü bir referans noktasından (Tokat Hubyar Ocağı) kaynaklanması bu yüzden hiç şaşırtıcı değildir. Aynı şekilde İzmir, Isparta, Balıkesir Tahtacı topluluklarının Cem ritüellerinin modellenmesinden bu törenlerde

Kırsaldan Kente "Semah"

kullanılan müziksel bileşenlere ve semah figürlerine kadar yine güçlü bir kaynağı (Narlidere Yanyatır Ocağı) kaynaklanması bu yüzden hiç şaşırtıcı değildir.

Burada anlatılmak istenilen mevzu; bölgesellik meselesinin yakın ocak ilişkisine dayalı olmasıdır. Bu durum, Alevî toplulukları arasındaki müziksel ve devinimsel ödünçlemeler olabilmesi ihtimalini ortaya çıkartmaktadır. Nitekim konumuz kırsaldaki semahın işlevi olsa da kente göç ile bu alışveriş de taşındığından dikkat çekilmesi gereken bir husustur.

Semahın içerisinde bulunması nedeniyle kırsalda yapılan Cem törenlerinin uygulanış biçimine Pekşen (2013), Cem'in, geçimini hayvancılık ve tarımla uğraşan insanların, boş vakitlerinde ve yılın belli dönemlerinde bir araya gelerek gerçekleştirdiğini ve bu dönemlerin de genellikle sonbahar ve kış aylarının olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu dönemlerde yıllık görünme denilen büyük Cem'lerin yapıldığını ve perşembe akşamı bir araya gelerek sohbet Cem'leri gerçekleştirdiklerini aktarmıştır.

Kırsaldaki Cem'i ve içerisindeki semah pratiklerini; yaşları ortalama yetmiş olan iki kişi ile 9 Mayıs 2021 ve 15 Mayıs 2021 tarihleri arasında yapmış olduğumuz görüşmelerde belirginleştirebiliriz. İlki İzmir Kemalpaşa ilçesine bağlı Aşağı Kızılca köyünde yaşayan (eski adı Tahtacitepe) ve 2012 - 2016 yılları arasında Pir Sultan Abdal Derneği başkanlığı yapmış olan yetmiş yaşındaki Ali Öngül'dür. Öngül (Kişisel Görüşme, 09.05.2021):

Babamdan duyduklarımı ve o dönemi hatırladığım kadarıyla aktarmaya çalışayım. Köyde dedeler bulunmuyordu bu sebeple Cem'ler senede bir ya da iki kez yapılırdı. Narlıdere Yanyatır Ocağına bağlı olan dede köye gelirdi. Cem'lerin senede bir ya da iki kez yapılması hem dedenin olmaması hem de köy halkının tarla işleriyle uğraştığından işlerin bittiği zamanı beklemeleriydi. Cem üçleme ile başlayıp, nefes ve yakma (ağıt) ile devam eder, semah da ritüelin sonunda yapılırdı. Zâkirliği de amcam yapardı. Uzun sap bağlama çalardı o da olmazsa ud ile eşlik ederdi. Anadolu Alevîlerinden farklı olarak Cem'e her Alevî ikrar verse dahi giremezdi. Cem ritüeli ise kırklar Cem'i ile benzerlik taşırdı. Köyde mengiler olmazdı. Semahları ise evde anne ve babadan öğrenirdik. 1960'dan bu yana da köyde Cem yapılmadı.

Yapmış olduğumuz diğer bir görüşme ise İzmir Gümüşpala'ya Çorum ilinin Mecidözü ilçesine bağlı Boyacı Köyünden, 1950'lerde ailesiyle göç eden seksen yaşındaki Nazife Taştan isimli kişidir. Taştan (Kişisel Görüşme, 15.05.2021):

Ben o zamanlar çocuktum hafızamda kalanları sana aktarayım. Bizim köy Alevî köyüydü. Cem de camide yapılırdı. Camide yapılmasının nedeni ise camide kimsenin olmamasıydı yani orada kimse bulunmuyordu. Cem senede bir kez yapılırdı. Köyde dede yoktu o sebeple dede yakın ilçeden köyümüze gelirdi. Cem senede bir kez olurdu. Köyümüzde dede yoktu. Dede geldiğinde köyün saygın ve yaşlı kişisinde misafir edilirdi. Cem'in olacağı günü ayarlar, yerini ve saatini belirlerdi. Cem'in yapılacağı vakit caminin kapısında ve köyün dışında bekçiler dururdu. Dışarıdan gelebilecek herhangi bir

Kırsaldan Kente "Semah"

saldırıyı önleme amaçlı köyden birileri seçilirdi onlar da bekçilik yaparlardı. Semaha genç yaşlı herkes günlük kıyafetleriyle katılırdı. Semahı da Cem töreninde izleyerek öğrenirdik.

Her ne kadar Alevî köyü olsa da Taştan'ın dediği gibi dışarıdan gelebilecek olan herhangi bir olumsuz durum için önlem alınmasına gerek duyulmuştur. Bu bağlamda düşünürsek içerisinde semahı, müziği, ibadeti buldukları ortamla sınırlandırmışlardır.

Kırsal mekânda ele alınması gereken başka bir unsur ise kültürel aktarımı sağlayan metotlardır. Cem içerisindeki gerek müzik gerekse dans öğretileri usta-çırak yoluyla aktarılmıştır. Çalımın ve semahın beceri eksikliğinin göz ardı edilmesi de bu durum ile ilişkilendirebilir. Semah yapı gereği müziksel bir ifade ile aktarıldığından müzik pratiği içerisindeki değişimler semahı da biçimlendirmiştir. Uzun yıllar kapalı toplumlar olarak yaşayan Alevîler geçmişten gelen öğretilerinin unutulması kaygısı ve geleceğe aktarılması konusunda yöntemler belirlemişlerdir.

Bu konuyu son olarak Stokes'un (1992) gözlemlediği, kırsaldan kente olan değişime dair çıkarımı ile ilişkilendirilebiliriz. Stokes 90'lı yıllarda yapmış olduğu çalışmasında, kırsaldan büyük şehirlere göç eden Alevîler için Cem ritüelinin eski havasını yitirdiğini, gençlerin - özellikle 20-30 yaş aralığındaki gençlerin - Cem'lere en son ne zaman katıldıklarını hatırlamadıklarını dile getirmiştir. Stokes burada elbette ki belirgin bir değişimden hatta kentlerde yaşayan Alevîler için olumsuz bir durumdan bahsetmiştir. Devlet politikası ve ekonomik nedenlere bağlı kente yapılan göçler, göç nedenlerine bağlı olarak, göç eden toplumları ve kültürünü adaptasyon süreci içerisine sokabilir. Bunun sonucunda da geleneksel yapıdaki toplumların kültürel pratiklerinde değişim söz konusu olabilmektedir.

Demek istediğimiz mekân üzerinden değerlendirecek olursak; kente göç eden Alevîler, bir yandan kültürlerinin yok olması ya da kültürlerinin yozlaşması yönünde kaygı taşıyıp bir yandan da kültürel faaliyetlerini rahatça yapabilme imkânı bulabilmişlerdir.

Kentte Semah

Çağ/zaman, teknoloji, mekân olguları ile ilişki içerisinde olan toplumların sosyolojik yapısındaki değişimi ve yine buna bağlı olarak kültürel pratiklerindeki değişimi kaçınılmaz olmuştur. Daha öncesinde de mekân bağlamında, toplumların değişimine dair ipuçları vermiştik. Bu durumun bir önceki başlıkta bahsettiğimiz gibi olumlu ve olumsuz yönleri de olmuştur. Tabii tüm bunlardan önce toplumun kent ortamındaki sosyolojik yapısına ufak da olsa, bu değişimi anlama açısından, değinmekte fayda vardır.

Kırsaldan Kente "Semah"

Bugün kentlerde yaşamlarını sürdüren, zaman içerisinde ekonomik ya da politik sebeplerle göç etmiş olan Alevîler, buldukları yeni mekânda, yani kentlere, zaman içerisinde hem uyumlanmış hem de kültürel olgularını şekillendirmiştir. Geçmişte kırsalda yapmış oldukları Cem ritüelindeki değişiklikler, mekân olgusu ve yaşanan çağ ile yorumlandığında daha anlaşılır olabilmektedir. Bir önceki başlıkta Stokes'un da 90'larda bahsettiği şey; bu durumun Alevîler için olumlu ya da olumsuz getirileri yine zaman çerçevesinde değerlendirilebilir.

Daha da geriye gidersek; 1950-60'larda Anadolu'daki toplumların kırsaldan kente bilindik bir göç hikâyesi var. Demir&Şanlı (2016); 1950'lerde Alevîlerin köylerden kentlere göçü onları birçok kurumsal sorunla karşı karşıya getirdiğini, günümüzdeki birçok dernek ve cemevlerinin açılmasının da bu kurumsallaşma sürecinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Bu durum aşağıdaki çıkarımlarda daha anlaşılır hale gelebilir.

Köyden göçen ancak yeterli donanımına sahip olmayan kitleler, şehirleşmenin getirdikleri karşısında kimi zaman geleneklerini sürdürmeye gayret ederken, kimi zaman da inançlarından kopmuştur. Özellikler 1960'lı yıllarda sol akımlara kayan Alevî gençliği, Alevîlik bilgisinden uzak yetişmiştir. İçerisinde buldukları akımlarda onları geleneksel Alevîlikten uzaklaştırmıştır. Bu değişimde, Alevîliği günümüze ulaştıran en önemli kurum olan Dedeliğin, şehirleşme sürecine hazırlıksız yakalanmasının da etkisi vardır. Dedeler şehirleşme süreci ile büyük şehirlere dağılan Alevîlere ulaşmakta sorun yaşadıkları gibi donanım olarak ta bu yeni duruma uyumda sıkıntı çekmişlerdir. Dede yetiştiren bir eğitim kurumunun olmayışı bu durumu daha da belirgin hale sokmuştur (Demir&Şanlı, 2016:220).

Alevî gençlerin, şehirlerdeki politik/siyasi atmosferden etkilenmeleri ve bununla birlikte yaşam gayelerinin değişmesi onları zaman içerisinde geleneksel yapılarından uzaklaştırmıştır diyebiliriz. Bu duruma etken yalnızca siyasi atmosfer değil, kırsaldan kente göç ile dedelerin içerisinde buldukları yeni durumdur.

İlerleyen zamanlarda özellikle 90'lı yıllarda durum Alevîlerin lehine dönen bir dönemin başlangıcı diyebiliriz. Alevîler daha önce de bahsini ettiğimiz cemevleri, dernekler, vakıflar aracılığı ile kültürel pratiklerine bir alan bulabilmişlerdir. Bu süreç, kente göçün getirdiği olumsuzluklar ve politik süreçler dâhilinde, kolay bir süreç olmamıştır. Yaman (2012), kentleşmeden sonra 1990'lı yıllara kadar ocakların işlevsiz olmasının, inançsal yönünde bilgi eksikliğine yol açtığını fakat 1990'lı yıllarla birlikte çeşitli işlevlere sahip olan dernek/vakıf/cemevi gibi inanç merkezlerinin açılmasıyla dedelere olan ihtiyacın arttığını, bu merkezlerde yer alan, dedelerin dışında; zâkirler, semah, saz kursu hocaları ve yöneticilerin de toplumu aydınlatma görevi üstlendiklerini ifade etmiştir.¹⁰

Kırsaldan Kente "Semah"

Alevîlerin görünür olmalarındaki tek etken elbette ki açılan cemevleri değildir. İşin bir de müzikal boyutu var. Cumhuriyetin ilanından sonra Türk Halk Müziğine, Türk ulusunun kimliğini yansıtan müzik olması nedeni ile verilen önem ve gerçekleştirilen derleme çalışmaları sonucu Alevîlerle özdeşleşen semahlar ve deyişler de repertuvar içerisine alınmıştır. Zamanla devlet denetimindeki kurumlarda bu repertuvar sanatçılar tarafından seslendirilmişlerdir. Değişen/gelişen müzik endüstrisi bu müziği içeriden dışarıya taşımış ve tanıtmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru uyanış liderleri diye adlandırılan sanatçılar bu müziğin gelişmesine katkı sağlamışlardır¹¹. Erol (2018), Alevî toplumu için "telli Kur'an" diye kabul edilen sazın bu bağlamda önemine vurgu yapmıştır. Erol bu çalgının 1980'lerin sonuna kadar, kırsal kesime ait olması nedeni ile küçümsendiğini ve bu tarihten itibaren Alevî müziğinin uyanışı sayesinde Türk müziğinde meşrulaşmış bir çalgı olarak yer edindiğini belirtmiştir.¹²

Kırsalda semah başlığımızda İzmir'de yaşayan ve zamanına bağlı koşullar nedeni ile şehirlere göç etmiş olan iki kişi ile görüşmemizde semahı karşılaştırmalı olarak ele almıştık. Bu sefer daha büyük bir şehir olan İstanbul'da, ağırlık olarak kentlerdeki semahın değişimlerini aktaracağız. Şehirler büyüdükçe, nüfus ve ekonomik şartlara bağlı olarak, mahalle kavramı ve ortak aidiyet duygusunun daha da artması kaçınılmazdır. İstanbul'da, özellikle mahalle kültürünün yoğun yaşandığı ve makalenin ikinci kısmında yer alan Gazi Mahallesi'nde hemen hemen her sokakta Anadolu'nun il, ilçe veya köylerine ait derneklerine rastlanabilir. Bu yerlerde mahalle halkı düğün, cenaze, eğlence vb. durumlarda dayanışma gösterirler. Bu dayanışma, İstanbul gibi büyük bir şehirde onları bir arada tutan ortaklaşmanın sonucudur.

Gazi Mahallesi, Alevî nüfusunun yoğun olarak yaşadığı mahallelerden birisidir. Mahalleli, Anadolu'nun farklı yerlerinden göç etmiş ve uzunca bir süredir bir arada yaşamaktadırlar. Onları bir arada tutan belirgin şeylerden biri ise inançsal öğeleridir. Alevîlerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgedeki insanlar, kültürel anlamda birbirlerine yakın sayılırlar. Bu yakınlığı - inançsal boyutta ele alırsak - ortak bir çatı altında pekiştirmişlerdir. Gazi Cemevi içerisinde dersliklerin, spor, satranç ve müzik kurslarının da bulunduğu bir yerdir. Cemevinde, gençlerin çoğunlukta olduğu, yetişkinlerin de katılabileceği birçok etkinlik bulunmaktadır. Dikkat çeken bir detay ise gençlerin bağlama ile olan ilişkisi ve her Perşembe akşamı yapılan Cem törenine katılım oranının fazlalığıdır.

Bu kısmı 12 Ekim 2023 tarihinde yapmış olduğumuz görüşme ile detaylandırılm. Baba Mansur Ocağına bağlı olan Haşim Dede uzun süredir cemevinde dede olarak görev yapmakta. Cem

Kırsaldan Kente "Semah"

törenine katılmadan önce semah üzerine yaptığımız uzunca süren söyleşiyi bir paragrafta derleyip aktaracak olursak;

Geçmişte Cem'lerimiz yapılırken herkes herkesi tanırdı. Taliplerini bilirdi tüm köylüyü toplar senede bir kere yapılır. Anadolu Alevîlerin de her hanenin talibi belliydi. Bugün büyük şehirlerde biz bu inancı gelenek ve görenekleri öğretmek zorunda kaldık. Eskiden önce pirin hizmetiyle herkes semaha dönerdi. Örneğin; kalksın bayram dedemiz semaha kalksın, kalksın Fatma bacımız semaha kalksın..... yani pirin desturu olmadan kimse semaha dönmezdi. Bugün metropollerde biz bu inancın öğreti boyutuna geçmek zorunda kaldık. Çünkü kaybolma içerisine girdikleri için, 10 yaşından tutun 20 yaşları arası hizmet eğitimi alırlar. Bunlara öğreti hizmeti yapılır. Ama normalde bu onların işi değil. Bu iş aslında kendini bilen ikrar¹³ kapısından geçip tarikat eli olan kişilerden yapılması gerekiyor (Kişisel Görüşme, Kızıilveren: 12.10.2023).

Haşim Dede (2023), gençlerin uygun olmadığını söylese de devamında ettiğimiz sohbette bu aktarımda belirleyici olacak kişilerin de gençler olduğunun vurgusunu yapmakta. Semahın devinimi ve alt yapısını oluşturan müziksel forma değinmeden önce semahın dans ve ritüel tartışması üzerine "semahı bir oyun havasıymış gibi eğlenceymiş gibi göstermek Alevîliğe bir züldür, hakarettir" şeklinde enstrümanın kullanım alanına ilişkin tanımlamasını yapıyor (a.g.g.). Daha sonra ise Alevî toplumu için kimlik kazanmış olan bağlama üzerine konuyu açıyoruz. Bağlamanın çalım tekniği, perde sayıları, düzenleri zaman içerisinde değişmiş ve günümüzde ilk halinden farklı bir hal almıştır. Kullanım alanlarına göre de işlevsel bağlamında isimlendirilmiştir. Haşim Dede çalgının işlevine göre nasıl isimlendirildiği ve sonrasında, son yıllarda kullanıldığı alanlara ilişkin sorulara "Bu çalgı Cem içerisinde ibadete hizmet ediyorsa telli kurandır ama türkü bar ya da konser gibi yerlerde çalınanlar ise sadece çalgıdır" şeklinde çalgının kullanım alanına ilişkin tanımlamasını yapıyor (a.g.g.). Bu konu devamında semahların ve deyişlerin son yıllarda daha görünür olması, özellikle bir dönem türkü bar gibi yerlerde bu türlerin icra edilmesi hakkında görüşlerini alıyoruz;

Türkü barlarda düğünlerde bile semahlar dönüldü ama zamanla tepkilerden ötürü azami hale geldi. Türkü barlarda mekânlarda deyiş, semahlar ve duası imamlar, içki masalarında söylenmemeli. Sahnede çalınan semahlarda seyirci alkış tutmaya başlıyor ve eğlence amaçlı görülüyor hâlbuki bu bizim inancımızın dışı vurumudur" (a.g.g.).

Semahın Cem ritüeli dışında da yaygın olarak icra edilen bir müzik türü olmasından ötürü bu tarz tartışmalara neden olabilmektedir. Alevî toplumunun bazı kesimlerinde bu mevzunun, Alevî kültüründe yozlaşmaya neden olabileceği düşüncesi de yatmaktadır. Bu durum şöyle açıklanabilir; İnançsal ve kültürel pratiklerinin zaman içerisinde değişime uğraması ve bununla bağlantılı olarak özünden uzaklaşabilme ihtimali, geleneksel toplumlar için kaygı teşkil edebilmektedir.

Kırsaldan Kente "Semah"

Bir dönem kapalı yapılan Cem ritüeli 90'larda cemevlerinin açılması ile görünür hale gelmiş Cem içerisindeki müziksel türler de zaman içerisinde- dönemin koşullarına bağlı olarak- değişim göstermiştir. Daha önce de bahsettiğimiz türkü bar gibi yerlerde - Türk Halk Müziği'nin de bir türü olan- semahlar geleneksel çalgılar dışında, batı müziği çalgılarının da yer aldığı, döneme uygun formlarla birleşip popüler bir biçimde icra edilmektedir. Günümüzde teknoloji vasıtasıyla yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanan dijital müzik platformları, toplumun müziğe erişilebilirliği açısından önemli bir yere sahiptir. Bu durum beraberinde icracıların daha fazla göz önünde bulunmalarına neden olmuş ve ticari kaygıların dışında icracıların müzikal becerilerinin de önemini artırmıştır diyebiliriz. Bu durumu özellikle gençler olmak üzere yapmış olduğumuz gözlem ve diyaloglarla anlaşılır hale getirelim. Bu sene konservatuvarı kazanan 18 yaşındaki Taner sohbetimizde; bir dönem cemevlerinde zâkirlik yaptığını, bu göreve 12 hizmet eğitimiyle başladığını, daha sonra zâkirin yanında usta çırak ilişkisi ile çalım tekniği ve semahları öğrendiğini aktardı. Taner kurslar yardımı ile çalım tekniğini, okuma tarzı ve üslubunu da geliştirdiğini ve sonrasında konservatuar sınavlarını kazandığını belirtti (Taner, kişisel görüşme, 12.10.2023).

Gençlerin cemevlerine ilgisi olduğunu söylemek yanlış olmaz. 10 ve 20'li yaşlar arasındaki gençler semahlar, deyişler ve duaz-ı imamlar öğrenmektedirler. Genç yaşlarda zâkir olup dedenin yanında bağlamasını çalıp Cem'i yürütenler de vardır. Elbette buna olanak sağlayan aile ve çevresel faktörlerdir. Semah ve bağlama kurslarına giden gençler, hem sosyalleşiyor hem de geleceğe dair kültürel öğretilerini yaşatmada etkin rol oynamaktadırlar. Bu kursları da yine kendilerinden yaşça büyük genç bireylerden almakta ve düzenli olarak cemevlerine gidip 12 hizmeti öğrenmektedirler. Bu hizmetin içerisinde de önemli bir role sahip olan semaha dair; Perşembe günleri düzenlenen büyük Cem'lerde genç nüfusun yoğun katılım sağladığını görmekteyiz. 12 Hizmeti gençler görüyor ve söylenen tüm deyiş, duvazı imam ve semahları ezbere söylemektedirler. Anadolu Alevîlerine ait birçok yörenin semahlarını da bildiklerini aktarmaktadırlar.

Kentlerde Alevî kesiminin bir kısmı her ne kadar Cem ritüeli ögesi olan semahların, yozlaşmanın etkisinde olduğunu söylese de geleneksel müziksel formlara ve diğer pratiklere olan ilgi aslında azımsanacak kadar az değil. Elbette bunu belli bir kesim için konuşuyoruz. Şöyle ki bugün kentlerde gösteri merkezlerinden tutun, yarışma programları, dijital platformlar vb. birçok alanda herkesin rahatça ulaşabileceği bir durum da söz konusu. Bir dönem semah figürlerinin ve müziksel alt yapının ustalık kaygısı gütmeyen icra edilmesinin, bir dönem ise yozlaşma ile karşı karşıya kalmasının aksine günümüzde semahlar -Cem içerisinde- form/biçimsel yapısı,

Kırsaldan Kente "Semah"

belirlenen geleneksel kurallar çerçevesinde sergilenmektedir. Ayrıca Cem ritüeli dışında da semahlar, zamanla usulüne uygun bir biçimde, icra eden kişiler tarafından hassas bir şekilde sergilenmeye başlamıştır. Bu durum özellikle semahın - müziksel formları için - özünden uzak, yozlaşma yaratacağı korkusu taşınmasına sebebiyet verse de semahın görünürde olması ve teknolojik imkânlar aracılığıyla sadece belli bir kesim için değil, sınırlarını genişleten ve kendini ifade etme alanı bulan bir tür olarak karşımıza çıkmasında etkin rol oynamaktadır. Bu durum müziksel formlar dışında aynı zamanda Alevî toplumu -inançlar değerleri - için de önem arz etmektedir. Durum müziksel kısmından ayrılıp Alevî toplumunu anlamaya yönelik bakış açısının da gelişmesine olanak sağlamaktadır.

SONUÇ

Toplumlar ait oldukları, özdeşleştikleri mekânlardan zorunlu ya da gönüllü olarak yapılan göç ile gittikleri yerlere kültürlerini de taşırlar. Toplumlar bu taşıma olgusu ile yeni bulunduğu ortama uyumlanabilme mücadelesi içerisinde inançlarını ve kültürel pratiklerini de yeniden inşa ederler. Anadolu'da tarih boyunca yaşadıkları olumsuz olaylar nedeni ile kapalı toplum olarak bilinen Alevîler, göç ile birlikte yaşayış biçimlerine etki eden adaptasyon sürecini, kültürel alanlarındaki değişimle derinlemesine hissetmiştir. Bu değişim bir yandan uyumlanma süreci ile doğasında gelişirken bir yandan da devletin ideolojisi ve Alevîlik üzerine yapılan kimlik tartışmaları ile etkisini göstermiştir. Alevî toplumu ile kimlik kazanan semah türü de bu bağlamda ele alındığında gerek icrası gerek işlevselliği yönüyle - birbirleriyle ilintili bir şekilde - belirgin olarak değişimler göstermektedir. Alevî toplumunda başat unsur olan ve Cem ritüeli içerisine gömülü olan semah, kırsalda yerelliğini koruyup yalnızca Alevîlerin katılım sağladığı bir icra pratiği iken kente taşınmasıyla birlikte daha görünür hale gelmiş ve bu görünürlük yerelliğin- kısmen olmasa da- etkisini azaltıp semahın Cem dışına çıkmasına sebebiyet vermiştir. 1960 öncesi kırsalda senede bir ya da iki kez yapılan Cem ritüeli, kentlere yapılan göç ile zaman içerisinde açılan cemevlerinde faaliyetini sürdürmeye başlamıştır. İçerisindeki semah türü de kentlerde hem icra olarak hem de işlevsel olarak kırsaldaki halinden farklı bir hal almıştır. Geçmişte yalnızca Cem içerisinde ve Alevîlerin katılım sağladığı semah, günümüzde; kamusal alanlarda, çeşitli dernek ve vakıflarda, tiyatro, televizyon programları vb. yerlerde gösteri amaçlı faaliyetini sürdürmektedir. Semahın Cem dışına çıkması ile belli geleneksel kalıplar aşılmıştır. Bu durum bir yandan- Alevî toplumunda kimlik kazanmasından ötürü- Alevî toplumunun geçmişe nazaran görünürde olmasına olanak sağlarken diğer yandan da Alevî olan ya da olmayan toplumlarca yani izler kitlenin de ilgisini çekebilmeyi başarmıştır. Semahın müzik ve dans/ritüel bileşenli bir yapıda olması bu duruma katkı sağlayan en önemli etkenlerden

Kırsaldan Kente "Semah"

birisidir. Bu durumda müzik-mekân ilişkisi semah türünün yeniden inşasında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Notlar

1. Heteredoks: Türk Dil Kurumuna (TDK) göre kabul edilmiş din kurallarına aykırı.
2. Babailer: Türkiye Selçuklu devletinde göçebe olarak yaşayan Türkmen topluluklarının toplumsal hareketidir. Adını Amasya'da oturan ve isyana öncülük eden Baba İlyas-ı Horasan-i diğeri de onun halifesi olan Baba İshak isimli iki şeyhten alır. Detaylı bilgi için Ahmet Yaşar Ocaklı "*Babailer İsyanından Kızılbaşlığa*" isimli kaynakçada da verilen çalışmasına bakılabilir.
3. Hurufilik: Fazullah-ı Esterebadi tarafından 14. yüzyılda kurulmuş, harflerin ve sayıların kutsallığının kabul edildiği ve bunlara sembolik anlamlar yüklenen dini akımdır.
4. Batını: Gizli olan şeylerin iç yüzünü bilenler için kullanılan Batınlık, her zahirin bir batını olduğu ve Kur'an'daki her ayetin de bir yorumu bulunduğunu ileri sürerek bunun da, ancak Tanrı ile aralarında gizli bir sır ve özel bir bağ bulunan masum imamın bildiğine inanan grupları ifade etmek için de kullanılmıştır. Detaylı bilgi için İlyas Yazar'ın "*Batınlık Üzerine Bir İnceleme*" isimli çalışmasına göz atabilirler.
5. Kızılbaş: Alevîlerin tarihteki adıdır. 14. ve 15. yüzyıllarda, Kızılbaşlar, ilk Safeviler olan Şeyh Cüneyd, Haydar ve Şah İsmail taraftarı Türkmen boylarıydılar. Kırmızı bir başlık giyinmelerinden dolayı bu ismi almışlardır. İrene Melikoff'un (2009) "*Uyur İdik Uyardılar*" isimli kitabındaki 33. sayfa itibarıyla detaylı bilgi alabilirler.
6. Tahtacı(lar): Ege ve Akdeniz kıyılarında yaşayan, Osmanlı döneminde geçimlerini orman işlerinden sağlayan ve ormana yakın köylerde yaşayan Alevî Türkmenleridir.
7. Nalcı(lar): Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan, ismini ata mesleği olan demircilikten alan Alevî topluluklarıdır
8. Ehl-i Beyt: Ehl-i Beyt'deki "ehl" ile ahali aynı kökten gelmektedir, kişiler demektir. Beyt ise ev demektir. Yani ev halkı anlamına gelir. Hz. Muhammet'in ev halkı için kullanılan terimdir. Detaylı bilgi için Dedekarginoğlu, H. (2011). Alevîlikteki Tanim ve Terimler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (60), 379-394. Bakınız.
9. Mürşid: Tasavvufta müritlere rehberlik yapan kimse. Pir.
10. Detaylı bilgi için: Yaman, A. (2012). Geçmişten Günümüze Alevî Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (63), 17-38. Çalışmasına bakılabilir.
11. Uyanış liderleri olarak adlandırılan kişiler: Arif Sağ, Sabahat Akkiraz, Yavuz Top, Musa Eroğlu'dur.
12. Detaylı Bilgi için; Erol (2018), İslam, Alevîlik ve Müzik isimli kitabındaki çalışmaları inceleyebilirler.
13. İkrar Vermek: Alevîlikte tarikata giren talibin dört kapıda ilerlemek ve kemale ermek için mürşidinin buyruklarına uyacağına gönülden bağlı olması, söz vermesi anlamlarını taşımaktadır. Detaylı bilgi için "Özdemir, A. R. (2021). *Alevî-Bektaşî Yolunda İman Getirmek Kavramı*" I. Edebali İslamiyat Dergisi, 5(1), 1-26. Bakınız

Kaynaklar

Kırsaldan Kente "Semah"

- Akdeniz, S. (2011). *Alevî müzik uyanışı bağlamında İzmir Yamanlar Alevî göçmenlerinin müzik pratikleri* (Doctoral dissertation, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü).
- Akdeniz, S. (2013). Alevî Müzik Uyanışının, Birlik ve Farklılık Ekseninde İzmir Yamanlar Cemevi Müzik Pratiklerine Yansıması. *Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi*, (3), 129-147.
- Ali, A. (2010). Alevîlerde Cem Ayini. *Anadolu'da Alevîliğin Dünü ve Bugünü*, 569-612.
- Arslanoğlu, İbrahim, (2001). Alevilikte Temel İnanç Unsurları ve Pratikler. *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, VII/20, Kış, 33-134.
- Dedekarginoğlu, H. (2010). Dünkü ve bugünkü Alevîlik. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (56), 325-348.
- Dedekarginoğlu, H. (2011). Alevîlikteki Tanım ve Terimler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (60), 379-394.
- Dönmez, M., & Çelik, H. (2018). Alevilikte Cem İbadetine Yüklenen Anlamlar ve Cem İbadetinin Manevi Makamları. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 1-21.
- Duman, M. Z. (2011). Heterodoksi Bir İnanç Olarak Alevîlik. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 3(1), 191-192.
- Ecevitoglu, P. (2011). Alevîliği Tanımlamanın Dayanılmaz Siyasal Cazibesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (03), 137-156. DOI: 10.1501/SBFder_0000002218
- Ergün L.&İyit K. (2007). *Sosyokültürel Değişim Bağlamında Alevî Cem Törenleri: İzmir Limontepe Ehl-i Beyt İnanç Eğitim ve Kültür Vakfı Örneği*, 321-334.
- Erol, A. (2010). Alevî Kimliğini Diasporada Müzakere Etmek: Toronto Alevî Göçmenlerinin İfade Kültürü Pratikleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (56).
- Erol, A. (2009). *Müzik Üzerine Düşünmek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Erol, A. (2018). *İslam Alevîlik ve Müzik*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Ersoy, İ. (2019). Müzik Türleri Sınıflandırılmasında Model Uygulaması: Bir Müzik Türü Olarak "Semah". *Eurasian Journal of Music and Dance*, (14), 32-62
- Çeribaş, M., & Serkan, K. Ö. S. E. (2018). Alevî İnanç Sisteminde 'Dedelik Kurumu'nun Menşei Meselesi ve 'Dedelik Kurumu'na Dair Yeni Değerlendirmeler. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 13-27.
- Güray, C. (2010). *Semâ'dan Semah'a Bir Sonsuz Devir*. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, (56).
- Kaplan, A. (2005). *Kültürel Müzikoloji*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Melikoff, I. (2007). *Kırklar'ın Cemi'nde*. Demos Yayıncılık.1.Basım.
- Melikoff, I (2009). *Uyur İdik Uyardılar*. Demos Yayıncılık. 2. Basım.
- Ocak, A. Y. (2000). *Babaîler İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslâm Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış*. Belleten, 64(239), 129-160.
- Ocak, A. Y. (2022). *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İletişim Yayıncılık. 15. Basım.

Kırsaldan Kente "Semah"

- Özbek, M. (2021). *Türk Halk Müziği El Kitabı I Terimler Sözlüğü*. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. 3. Basım.
- Özdemir, A. R. (2021). *Alevî-Bektaşî Yolunda İman Getirmek Kavramı* I. Edebali İslamiyat Dergisi, 5(1), 1-26
- Pekşen, G. (2013). Tokat'ta Yaşayan Alevîlerin Cem Ritüellerinde İcra Edilen Müzik Örnekleri. *Journal of Alevism-Bektashism Studies*, (7), 42-59.
- Rençber, F. (2012). Alevî geleneğinde "cemevinin" tarihsel kökeni. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12(1), 73-86
- Stokes, M. (1992). *Türkiye'de Arabesk Olayı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşğın, A. (2004). Prof. Dr. Hilmi Ziya Ülken'in Alevîlik-Bektaşîlik Araştırmaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (29).
- Turhan, S. A. (2019). Neşe. Alevî-Bektaşî Müzik Kültürü ve Semahlar.
- Uğurlu, S. (2017). Türk Müzik Folklorunda Şiir, Mûsikî ve Raksın Tarihi Birlikteliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 6(2), 1058-1079.
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). Kırsal. *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim tarihi: Ocak 1, 2024, <https://sozluk.gov.tr>
- Cenkso, Ü. Ç. E. R. (2005). Geleneksel Alevîlikte ibadet hayatı ve Alevîlerin temel İslâmî ibadetlere yaklaşımları. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(3), 161-189.
- Yaman, A. (2012). Geçmişten Günümüze Alevi Ocaklarında Değişime Dair Sosyo-Antropolojik Gözlemler. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, (63), 17-38.
- Yazar, İ. (2002). Batınlık Üzerine Bir İnceleme. *Dergi.net*, www.dergi.org. S.24
- Oloğlu, A., & Zorlu, F. (2020). Türkiye'de Kırsallığın ve Kırsal Alanların Tanımlanması: Bir Yöntem Denemesi. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 145-176.